

Detský ombudsman a detská psychiatria

Doc MUDr Igor Škodáček, CSc

9. Dobrotkov deň

Bratislava, 28.4.2010

Legislatíva v oblasti duševného zdravia

Legislatíva je základom garancie na zabezpečenie dôstojnosti ľudí s duševnými poruchami a na ochranu ich ľudských práv(WHO 2001).Rieši práva ľudí s duševnými poruchami v sektore zdravotníctva(najmenej reštriktívna starostlivosť,nedobrovoľná liečba,informovaný súhlas,etc.),mimo tohto sektoru(bývanie,zamestnávanie, spravodlivosť,etc.) a podpora duševného zdravia s prevenciou:rodičovská starostlivosť,sústredenie na duševné zdravie v primárnej starostlivosti,zneužívanie detí a domáce násilie,nedostupnosť alkoholu a drog,etnické menšiny

Právne vedomie a dieťa

Právne vedomie je jednou z foriem spoločenského vedomia a tvorí jeho integrálnu súčasť na formovaní osobnosti človeka a obzvlášť sa uplatní pri výchove. Obsahom právneho vedomia sú názory ľudí na platné právo, stupeň jeho poznania, jeho hodnotenie a postoj k právu vôbec. Toto všetko sa v prejavuje v konaní človeka, či už v súlade alebo v rozpore s právom. Na Slovensku je v súčasnosti výchova k ľudským a detským právam súčasťou občianskej výchovy.

Verejný ochránca práv-ombudsman

Verejný ochránca práv sa má podieľať na formovaní osobnosti človeka a pri výchove úcty k právu. Čl. 25 slovenského zákona o Verejnom ochrancovi práv predpokladá: "pri výkone svojej pôsobnosti spolupracuje s príslušnými orgánmi verejnej správy, prokuratúry, s nadáciami, občianskymi združeniami, stavovskými iniciatívami a ďalšími subjektami pôsobiacimi v oblasti základných práv a slobôd". Ombudsman sa chápe väčšinou nezávislá a nestranná osoba poverená parlamentom, ktorá prešetruje sťažnosti občanov proti nezákonnému alebo nespravodlivému konaniu či nečinnosti verejnej správy, teda orgánom moci výkonnej ako sú ministerstvá a ďalšie správne úrady.

Verejný ochránca práv-ombudsman

Švédsky kráľ Karol XII zriadil inštitút ombudsmana, ale podobný systém fungoval už dávno predtým v islamskom svete (v Turecku), či v Číne. Ombudsman ponúka rýchlejšie lacnejšie a neformálnejšie riešenia. Prapôvodným účelom jeho inštitúcie bola ochrana pred „zlou správou“, pred byrokratickými a necitlivými úradníkmi a verejnej správy vôbec. Arogancia, nezdvorilosť, prietáhy väčšinou nemôžeme zahrnúť pod porušenie základných ľudských správ, dokonca aj keď sú v poriadku. Pritom ombudsman si všíma aj otázku ochrany ľudských práv, ktorú rieši samozrejme Ústavný súd.

Verejný ochránca práv-ombudsman

Právnym predpokladom vzniku nového ústavného orgánu verejného ochrancu práv bolo prijatie ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. z 23. februára 2001, ktorým sa menila a dopĺňala Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov. Do ôsmej hlavy Ústavy Slovenskej republiky bol zaradený druhý oddiel s názvom "verejný ochránca práv" s čl. 151a.

Verejný ochránca práv-ombudsman

Okrem všeobecných ombudsmanov sa stretávame aj so zvláštnymi či špeciálnymi ombudsmanmi, ktorých pôsobnosť je úzko špecializovaná (napríklad detský ombudsman, ombudsman pre väzenstvo, ombudsman pre cudzincov apod.). Pôsobnosť verejného ochrancu práv je konštituovaná na ochranu subjektívnych práv základných práv a slobôd. Osobitná pozornosť je venovaná mladej generácii, v rámci cyklu stretnutí verejného ochrancu práv so študentmi stredných a vysokých škôl i žiakmi základných škôl a deťmi z detských domovov pod názvom „Verejný ochránca práv deťom a mládeži“.

Právo a osobnosť detí

Deti majú svoje ľudské práva a to dokonca v podobe embrya a plodu pred narodením a nielen po dosiahnutí 18 roku. Významná je úloha rodičov pri zachovávaní práv detí aby sa rozvíjala osobnosť ich potomka. a postoje učiteľov, ktoré nebývajú vždy zodpovedné pri ochrane odlišných či iných detí. Obligatórne je známa nutnosť harmonickej rodiny a vytvorenie pomoci málo funkčným rodinám pre čo najväčšie zamedzenie narušenia detskej osobnosti pri jej výchove a edukácii. To ešte viac platí u detí s psychickými poruchami.

Narušenie práv detí pri CAN syndróme

Z pohľadu detského psychiatra bolo dôležité riešiť prípady šikany, telesného trestania, neprimeraného obmedzovania, zanedbávania detí ako v živote bežných rodín, tak vo vypätých situáciách ako je rozvod, alebo nedorozumeniach v školskom prostredí. Podľa psychiatrov ide o aktívne či pasívne prejavy týrania a zanedbávania dieťaťa, tzv. CAN (Child Abuse and Neglect) syndrómu rôznej šírky. Dlhodobo tabuizovaný syndróm týrania, zneužívania a zanedbávania detí a adolescentov (Child Abuse and Neglect Syndrome, tzv. CAN sy) v našej spoločnosti nebol riešený sociálne, politicky ani výskumne

Narušenie práv detí pri CAN syndróme

- Na prelome tisícročí sme upozornili na sociologické pozadie mladistvých s addikciou psychoaktívnych látok, ktoré spĺňalo charakteristiky CAN sy v 37,2% (bitie a ľahostajnosť), pričom 3,1% vychovávateľov výrazne nenávidelo a týralo deti. Tieto pochádzali v 56,7% z disharmonických rodín, ale pritom v 69,6% mali veľmi dobré sociálne podmienky. Najhoršie prežívali prístupy vychovávateľov heroinisti a so zmiešaným typom zneužívania látok/Škodáček, 2000/.

Narušenie práv detí pri CAN syndróme

Komorbidity CAN sy sa zistila aj u jedincov s ADHD a addikciou. Hodnotilo sa 97 pacientov za obdobie rokov 1981-1995. ADHD sa vyskytlo na úrovni 12,2%, čo bolo vyššie percento ako sa uvádza priemerných 3 až 9%. Z toho šlo u 43% detí o emočnú depriváciu, v 18,6% bitie detí, rovnaké percento uviedlo ľahostajnosť okolia.

Výrazné sa vyskytlo u 1 dieťaťa. 15,2% detí nenávidelo domáce prostredie, 49,4% pacientov malo negatívny postoj k vychovávateľom. K tomu pristupovali zhoršené učebné výsledky a poruchy správania, aj s kriminalitou. Málokto si všímal problémy detí.

Pacienti s CAN sy hospitalizovaní na KDP v rokoch 2000-2002
/n=31/

Diagnóza	Počet pacientov	Percentuálne zastúpenie
<i>Poruchy správania vzniknuté poškodením mozgu</i>	2	6.4
<i>Depresívna fáza</i>	1	3.2
<i>Neurotické poruchy a poruchy vyvolané stresom</i>	8	25.6
<i>Mentálna retardácia ľahkého stupňa</i>	2	6.4
<i>poruchy správania a emócií Hyperkinetické poruchy</i>	2	6.4
<i>Poruchy správania</i>	10	32
<i>Zmiešané</i>	6	19.2

Narušenie práv detí pri CAN syndróme

K odbornému pedopsychiatrickému vyšetreniu príde na Slovensku asi tridsiatina skutočne sa vyskytujúcich prípadov detí s CAN sy čo za jeden rok predstavuje 5300 detí s touto diagnózou

- V štatistických prehľadoch sa CAN sy môže skrývať pod rôznymi chirurgickými a psychiatrickými diagnostickými jednotkami.
- Agresívne a násilné správanie, ako je šikanovanie medzi mládežou, je všeobecný zdravotný problém na celom svete a na tom podklade zvyšuje sa množstvo úmrtí adolescentov (Preidt, 2005). A to je už v zornom poli aj ombudsmana.

Šikanovanie

Šikanovanie môžeme nazvať ako atrocitné zlé, uštipačné, jedovité, smutné. Aspoň u niektorých šikanujúcich by sa dalo hovoriť o nezdržanlivosti, tam kde sa presadí emotívne lákavý, bezprostrednou žiadostivosťou motivovaný cieľ oproti námietkam rozumu a zábranným motívom vyšších citov. Lákavosť cieľa môže paralyzovať výhrady uplatňované osobnosťou oproti prostriedkom a zámer sa realizuje aj oproti námietkam rozumu a morálnym zábranam, s vedomím dôsledkov takéhoto počínania (G. Dobrotka, P. Fedor, 1963).

Šikanovanie

Šikana je značne rozšírená na školách a narastá. Prítomnosť násilia v škole (vydieranie, ponižovanie, fyzické ubližovanie, týranie medzi spolužiakmi, šikanovanie) potvrdilo sa v 59% respondentov, najčastejšie až v 80% u detí ZŠ, najmenej medzi žiakmi gymnázia 43% a SOU 52% (Langerová, 1998). Aj dlhšie pozeranie 4 až 6 ročných detí sa na násilie v televízii, vedie u nich pozdejšie ku sklonu šikanovania, čo vyplýva z Washingtonskej štúdie 1266 štvorročných detí, ktoré sa odsledovali v 6 až 11 rokoch ich života a zistilo sa, že z nich okolo 13 % detí šikanovalo (2005).

Narušenie práv detí pri CAN syndróme

K šikane najviac napomáha prostredie s vysokou toleranciou k násilným formám správania a kde otvorená agresivita je legitímnym nástrojom k dosahovaniu cieľov jednotlivca (Pothe, 1996). Na jedno fyzicky týrané dieťa pripadajú 3 zanedbávané a oveľa viac – čo nevieme koľko – psychické týrané deti (Vykopalová 1999). Mal by sa vytvoriť konečne legislatívny návrh Zákona o zdraví detí, prepojený so Zákonom o duševnom zdraví, v ktorom by mohli byť tézy o zneužívanom a zanedbávanom dieťati.

Narušenie práv detí pri CAN syndróme

Šikana môže byť podstatou ďalších spoločensky negatívnych prejavov správania detí a mládeže ako sú napr. úteky, spojené pre obživu s prostitúciou, krádežami a podobne, čo sa podpisuje na ďalšom vývoji psychiky týchto jedincov a rozširuje sa duchovne ekologická psychopatológia, úzko spojená s nekultúrnosťou a devalváciou hodnôt v spoločnosti. Za päť rokov činnosti dostal ombudsman približne tisíc podnetov týkajúcich sa práv dieťaťa - či už od samotných detí, alebo aj od rodičov. Tendencia podľa doc. JUDr. Kandráča neklesá, podľa neho majú tieto prípady často latentnú podobu. Preto zohráva ombudsman pozitívnu úlohu, čo sám nezvládne.

Práva dieťaťa a ombudsman

Aj keď porušenia práv detí tvoria len približne percento agendy ombudsmana, kancelária verejného ochrancu práv mu venuje pozornosť, keďže Slovensko je signatárom Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý sa stal súčasťou nášho právneho poriadku. Doterajšia prax poukazuje na prílišnú tvrdosť sociálnych zákonov, pomalosť úradov a nedodržiavanie zákonných lehôt súdmi pri rozhodovaní týkajúcich sa detí. Aktivita zisťovania porušení práv dieťaťa, vrátane detí s duševnou poruchou a poruchami správania, sa presúva na vrstovníkov, akýchsi detských ombudsmanov.

Detský ombudsman

Od decembra r.2008 sa vytvoril Projekt vytvorenia siete detských spolupracovníkov verejného ochrancu práv zo strany škôl a iných zariadení, ktorého sa zúčastňujú vlastné deti.

Medzi špecifické ciele projektu patrí najmä zintenzívnenie aktivít samotných detí a mládeže na ochrane ich práv, zvyšovanie právneho vedomia detí a mládeže, informovanosti detí, ale i širokej odbornej a laickej verejnosti o právach zaručených Dohovorom o právach dieťaťa. Zámerom je aj zvýšenie úrovne vzdelávania detí, vrátane potreby výchovy k tolerancii a iným spoločensky uznávaným hodnotám.

Detský ombudsman a detská psychiatria

Vznik detských ombudsmanov na školách zvyšuje dostupnosť záchytu negatívnych javov. Treba venovať pozornosť špecifickým potrebám detí a mládeže, vrátane mladých dospelých ako aj reálne uznanie vážnosti ich pripomienok a názorov dospelými. Osobitná pozornosť sa venuje problematike porušovania práv detí orgánmi verejnej správy, predovšetkým v oblasti občianskeho práva, vrátane rodinného práva, ale aj sociálneho zabezpečenia, v trestnoprávnej oblasti, registrovania psychických narušení a ďalších.

Detský ombudsman a detská psychiatria

Uvedený projekt zabezpečí lepšie monitorovanie dodržiavania práv detí v Slovenskej republike s následnou analýzou ohrození a nadväzujúcimi preventívnymi opatreniami. Deti v škole či inom zariadení si vybrali spomedzi seba "detského ombudsmana,,,"ktorý sa odhodlá obhajovať práva každého člena ich kolektívu. Očakávame od nich, že budú sprostredkovateľmi medzi svojimi rovesníkmi a verejným ochrancom práv pri riešení ich každodenných problémov. Za dôležitú považujeme súčinnosť s vedením škôl a iných zariadení pre deti, psychologmi, výchovnými poradcami a ostatnými pedagógmi, zamestnancami i rodičmi.

Detský ombudsman a detská psychiatria

Zabráneniu vzniku a rozvoji psychického a telesného poškodenia obetí je jedným z hlavných cieľov zodpovednosti všetkých zložiek spoločnosti a nevyhovárať sa, že nie sú na to financie, Každé dieťa týrané, zneužívané, zanedbávané, vrátane šikanovania, je v rôznej miere svojej psychiky postihnuté a je tu dôležitá potreba intervencie profesionála-psychológa a psychiatra. Pritom je nutná spolupráca s ostatnými rezortami spoločnosti, ktoré majú uplatniť preventívne, alebo represívne podmienky a tak zlepšiť život detí a mladeže.

Detský ombudsman a detská psychiatria

Deti, ktoré získavajú viac emočnej podpory a kognitívnej stimulácie sú menej náchylné k šikane v ZŠ až o 33% (A. Gardner, 2005). Otázky duševného zdravia by mali byť zakomponované do učebných osnov ZŠ a SŠ s cieľom zvládať rôzne psychicky náročné situácie a rozvíjať dobré vzťahy k spolužiakom, ďalej pochopenie k menšinám a boj proti drogám. Spolupráca detských ombudsmanov s verejným ochráncom ľudských práv a detskými psychiatrami napomáha k podchyteniu detí s problémami a ozdraveniu ich peristáz.

Detský ombudsman, práva detí a detská psychiatria

Ide o senzitiváciu spoločnosti k prejavom mnohorakých prejavov intolerancie a usmernenie drivu nedospelých do spoločensky únosných foriem uplatnenia sa v práci, kultúre, či športe. Tým sa dá zredukovať počet spoločensky negatívnych foriem správania mládeže, ako na to poukázala správa z The Foundation for Child Development o stave detí (K. Land, 2005). Ide o kultúrny posuv, ku ktorému sa má dostať aj naša spoločnosť ak sa chce nazvať demokraticky humánna so zjavným záujmom o svoju mládež, pre ktorú by sa mali čo najviac zredukovať všetky prejavy nepriaznivých spoločensky psychologických negatív, vrátane CAN syndrómu